

OSOBNÉ A ZAMLČANÉ POZNANIE: PRÍSPEVOK M. POLÁNYIHO K SÚČASNEJ FILOZOFII VEDY

RACIONALITA A EMOCIONALITA AKO PROBLÉM
FILOZOFIE A VEDY. VRATISLAVA 22. APRÍLA 2016

OBSAH

- **Polányiho cesta k filozofii vedy**
- **Hlavné črty a komponenty Polányiho chápania vedeckého poznania**
- **Príspevok Polányiho k súčasným filozofickým diskusiám o vede**

POLÁNYIHO CESTA K FILOZOFII VEDY

Polányi Michael 1891 - 1976

- **vzdelaním lekár (Budapešť)**
- **1920 – emigrácia do Nemecka, vedecká práca v oblasti fyzikálnej chémie (Berlín), významné výsledky dosiahol najmä vo výskume adsorpcie plynov, získal medzinárodnú reputáciu**
- **1933 – odchod do Anglicka, profesor fyzikálnej chémie, Univerzita v Manchestri**
- **ako 57ročný oznámil, že svoju vedeckú kariéru ukončí a bude sa venovať len filozofii, najmä filozofickým otázkam vedeckého poznania**
- **Vplyv osobnej biografie na formovanie jeho názorov**

HLAVNÉ PRÁCE

K filozofii vedeckého poznania:

- ***Personal Knowledge, Towards a Post-Critical Philosophy (1958)***
- ***The Tacit Dimension (1967)***

Práce venované širším otázkam vzťahu vedy a spoločnosti a sociálnej filozofii

- ***The Logic of Liberty (1951)***
- ***Science, Faith and Society (1946).***

HISTORICKÝ A FILOZOFICKÝ KONTEXT POLÁNYIHO FILOZOFIE VEDY

50-te a 60-te roky minulého storočia: obdobie výraznej straty vplyvu novopozitivistického chápania vedy a silnejúceho vplyvu kuhnovského pohľadu, obdobie živých diskusií a kontroverzií, paralely medzi niektorými názormi Kuhna a Polányiho (najmä na vývin vedy a na úlohu vedeckých komunít)

Polányi ostal mimo hlavného prúdu pozornosti

Záujem o jeho filozofické názory v ostatných dekádach

HLAVNÉ ČRTY A KOMPONENTY POLÁNYIHO CHÁPANIA VEDY

- 1. kritika objektivity, rekonceptualizácia objektivity, odmietnutie dichotómie medzi objektivitou a subjektivitou**
- 2. zdôraznenie významu poznávajúceho subjektu, „personálneho elementu“ v tvorbe vedeckého poznania**
- 3. odmietnutie epistemologického individualizmu, vyzdvihovanie komunálneho charakteru poznania**
- 4. rozšírenie samotného pojmu poznania**

KRITIKA OBJEKTIVITY

„Začínam tým, že odmietnem ideál vedeckej nezaujatosti . Chcem vytvoriť alternatívny ideál poznania, celkom všeobecný“ (personal knowledge).

Zavádza nový termín – **osobné poznanie (personal knowledge)**

Osobné poznanie v jeho ponímaní neznamená subjektivitu poznania, naopak, práve vďaka permanentnej prítomnosti osobného elementu v poznaní dosahujeme objektivitu, ale nie v zmysle nezaujatosti, ale v zmysle uchopenia reality (teda v zmysle vedeckého realizmu).

VÝZNAM POZNÁVAJÚCEHO SUBJEKTU, „OSOBNÉHO ELEMENTU“

- *„Neexistuje poznanie bez poznávajúceho subjektu“ a filozofia nemôže túto skutočnosť ignorovať*
- *Odmieťa dištinkciu medzi kontextom objavu a kontextom zdôvodnenia spolu s názorom, že pre filozofiu vedy je relevantný iba kontext zdôvodnenia*
- *„v procese kritickej verifikácie nejakého vedeckého tvrdenia fungujú také isté mohutnosti pre rozpoznanie racionality prírody aké sú prítomné v procese vedeckého objavu“*

**Hybnou silou vedeckého poznania je intelektuálna
vášeň**

REDEFINÍCIA POJMU POZNANIA

- **Kritika štandardného chápania ako propozičného poznania**
- **Do pojmu poznania zahrnuje aj *zalmčané poznanie* (tacit knowledge)**
- **Zamlčané (implicitné) poznanie:** v jazyku neartikulovateľné a neexplikovateľné poznanie, ktoré možno najlepšie charakterizovať ako zručnosť, ako „poznanie ako“ (niečo vykonať (Rylovo rozlíšenie medzi *knowing that* and *knowing how*))
- **To, čo nazývame vedeckým poznaním, je viac, ako množina výrokov, je to aj súbor zručností, intelektuálnych, ale aj praktických**

„*môžeme toho vedieť viac, než môžeme povedať*“ (The Tacit Dimension)

OSOBNÉ A ZAMLČANÉ POZNANIE

- koncept osobného poznania je širší, okrem zamlčaného poznania totiž obsahuje aj dva ďalšie dôležité elementy, a to *intelektuálnu vášeň* a *záväzok* (commitment)
- záväzok - jednak prijatie spoločenských hodnôt a noriem, jednak záväzok voči poznaniu a pravde, resp. hľadaniu pravdy.
- osobné poznanie zahŕňa nielen zamlčané, ale aj explicitné poznanie
- zamlčaným poznaním môžeme disponovať aj v prípade, že nedisponujeme poznaním explicitným, naše explicitné poznanie je vždy založené implicitnom poznaní
- paralela s Wittgensteinom

VEDA AKO KOMUNITNÉ/SOCIÁLNE POZNANIE

- kritika epistemologického individualizmu
- osobný charakter poznania neznamená viazanosť na individuálny subjekt, vytvára sa v súčinnosti subjektov
- veda ako činnosť, prax tvorby poznania

Vedecké poznanie je preňho predovšetkým *učeníím sa*, odovzdávanie znalostí aj zručností. Procesy tvorby poznania chápe ako situované v spoločenskom a kultúrnom prostredí, poznanie/vedenie je výsledkom skupinovej/kolektívnej poznávacej činnosti.

ZÁVER: POLÁNYIHO PRÍSPEVOK

Polányiho koncepciu vedy možno vo všeobecnosti charakterizovať ako „sociálnu epistemológiu“ vedy, ktorá vykazuje istú afinitu s tými súčasnými koncepciami, ktoré upriamujú pozornosť na sociálnu dimenziu tvorby poznania. V tomto zmysle možno vnímať Polányiho ako predchodcu (prinajmenšom jedného z predchodcov) takej zmeny v perspektíve nahliadania na vedu, ktorú niektorí označujú ako sociálny obrat vo filozofii vedy (Longino).

Inšpiratívnosť pre science studies aj feministickú epistemológiu